

УДК 343.13

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4483-861X>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Підготовче провадження є першим етапом стадії судового розгляду кримінальних проваджень. Процесуальні вимоги до його здійснення закріплені в ст. ст. 314–317 КПК України. Сама назва вказаного етапу судового розгляду кримінальних проваджень вказує на його значення. Підготовче провадження з урахуванням його завдань включає в себе взаємопов'язані, рівноцінні, взаємозумовлені частини, а саме – перевірку обвинувального акту, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру щодо їх дотримання правил підсудності та вимогам КПК України, а також вчинення дій, спрямованих на підготовку кримінального провадження на їх підставі до судового розгляду. При цьому варто наголосити, що підготовче провадження є обов'язковим етапом, який здійснюється, відповідно до положень глави 27 КПК, із урахуванням правових позицій Вищого спеціалізованого суду України, викладених у листах: 1) від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»; 2) від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [1]. Перед тим, як висвітлити питання реалізації правничої допомоги під час підготовчого провадження, необхідно звернути увагу на загальні процесуальні вимоги до вказаного етапу судового провадження в першій інстанції. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 314 КПК України, підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного

позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду [2]. Із зазначеного помітно, що залучення названих суб'єктів до підготовчого судового засідання є одним із проявів реалізації права на правничу допомогу, яка полягає в забезпеченні захисту та представництва інтересів у суді. Захисник, який не був залучений до участі у кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування, повинен до початку підготовчого судового засідання, у якому він бере участь: ознайомитися з обвинувальним актом та додатками (реєстром матеріалів досудового розслідування; цивільним позовом, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписками підозрюваного про отримання копії обвинувального акту, копії цивільного позову; розписками або іншими документами, що підтверджують отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного); провести конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого скласти протокол інтерв'ю з підзахисним і зафіксувати всі його скарги; узгодити з клієнтом правову позицію та дії в підготовчому судовому засіданні [1]. Зокрема, ознайомлюючись з обвинувальним актом і додатками до нього, захисник звертає увагу на зміст реєстру матеріалів досудового розслідування. У випадку, якщо він не містить всіх даних, визначених у ч. 2 ст. 109 КПК України, захисник може наголошувати під час підготовчого провадження на необхідності повернути обвинувальний акт прокурору у зв'язку з його невідповідністю вимогам ст. ст. 291, 292 КПК України [2]. Окрім вищезазначеного, захисник має право подавати до суду клопотання про повернення прокурору клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, зокрема, якщо вони не відповідають вимогам ст. 291 КПК України та не містять інформації про захід медичного (виховного) характеру, який пропонується застосувати. Окрім того, у підготовчому судовому засіданні суд у випадках, передбачених КПК України, за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини вирішує питання щодо складання досудової доповіді, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку підготовки такої доповіді. Тобто захисник обвинуваченого під час підготовчого прова-

дження, здійснюючи його захист, має право звертатися із клопотанням про складання досудової доповіді. Порядок складання досудової доповіді затверджений наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 № 200/5, згідно з яким представник персоналу органу пробації, якому доручено підготовку досудової доповіді, проводить бесіду з обвинуваченим. При цьому під час таких бесід захисник обвинуваченого безпосередньо не присутній. Проте, надаючи правничу допомогу обвинуваченому, захисник може з ним обговорювати текст досудової доповіді, в якій міститься соціально-психологічна характеристика обвинуваченого, оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк, та формулювати зауваження й уточнення, які обвинувачений викладає окремо в письмовій формі. У випадку підготовки досудової доповіді щодо неповнолітніх захисник обвинуваченого звертає увагу на те, щоб до складання такої доповіді був залучений законний представник. Також захисник, представляючи інтереси обвинуваченого, вправі отримати від його імені копію досудової доповіді [3]. Якщо під час підготовчого провадження матеріали не будуть повернуті прокурору та не буде закрито провадження, то суд проводить підготовку до судового розгляду, для чого визначає дату та місце проведення судового розгляду; з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд; з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді; розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, витребування певних речей чи документів, здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні; вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду [2]. Тому захисник повинен попередньо обговорити й узгодити з обвинуваченим позицію, якої слід дотримуватися під час визначення питань про зміну чи скасування запобіжного заходу, здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні тощо. Зокрема, до переліку інших дій, необхідних для підготовки до судового розгляду, слід відносити: забезпечення участі захисника для здійснення захисту за призначенням у випадках та у порядку, передбаченому ст. 49 КПК; визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача або представником потерпілого, цивільного позивача і відповідача, якщо рішення про це не було прийнято під час досудового розслідування; визнання

потерпілого цивільним позивачем, якщо позов останнім не був заявлений під час досудового розслідування; вирішення за клопотанням цивільного позивача для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили відповідно до ч. 2 ст. 170 КПК питання про накладення арешту на майно, якщо таких заходів не було вжито раніше; вирішення клопотання прокурора про накладення арешту на майно з метою забезпечення можливої конфіскації майна; вирішення питання про розгляд кримінального провадження судом присяжних; формування списку осіб, які підлягають виклику в судове засідання тощо. Виходячи з вищенаведеного, на цьому етапі судового провадження адвокату, який надає правничу допомогу, потрібно визначитися з обсягом, змістом і послідовністю подання клопотань у судовому засіданні та підготувати письмові клопотання; вирішити питання про необхідність здійснення окремих заходів під час судового розгляду; розробити низку заходів для забезпечення своєчасного прибуття у судове засідання свідків захисту, спеціалістів, яких запрошує сторона захисту, експертів, якщо їх допит в суді буде здійснюватися за клопотанням сторони захисту; визначитися з необхідністю збирання додаткових доказів: встановити їх імовірні джерела та вжити заходів для вчасного отримання доказів із забезпеченням принципу їх допустимості у процесі доказування. Окрім цього, адвокат на етапі підготовчого провадження також здійснює дії з роз'яснення клієнту можливості укладання угоди про визнання винуватості та про примирення, її умови, порядок та наслідки укладання; підготовки проєктів відповідних угод (ст. 469, ч. 4–5 ст. 474 КПК України); збирання доказів, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність клієнта; звернення за наявності підстав, передбачених ст. 75–81 КПК України, із заявою про відвід судді, прокурора, захисника, представника, інших учасників кримінального провадження; подання скарги на дії, рішення та бездіяльність слідчого, прокурора, в порядку, передбаченому ч. 2–3 ст. 303 КПК України, які не могли бути предметом оскарження слідчому судді на етапі досудового розслідування цього кримінального провадження; роз'яснення наслідків відмови від оскарження та отримання від клієнта письмової відмови від оскарження; подання скарги на порушення встановлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні; перевірки обвинувального акту (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) на його відповідність вимогам ст. 291 КПК та наявність підстав для повернення обвинувального

акту (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) прокурору [1]. Також захисник під час підготовчого провадження може заперечувати проти задоволення судом клопотання сторони обвинувачення про долучення до матеріалів кримінального провадження будь-яких інших матеріалів, крім тих, що зазначені у реєстрі матеріалів досудового розслідування, а також будь-яких доказів до початку судового розгляду; у разі необхідності подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, про виклик і допит свідків, про виклик і допит експертів та спеціалістів, про призначення експертиз, про витребування речей і документів, про огляд на місці (за виключенням здійснення провадження судом присяжних); ініціювати перед судом питання про призначення запасного судді у кримінальному провадженні під час розгляду справ, які потребують значного часу для вивчення матеріалів справи, якщо таке питання не було вирішене судом одночасно з призначенням підготовчого судового засідання [1]. Таким чином, реалізація правничої допомоги під час підготовчого провадження здійснюється за такими основними напрямками: ознайомлення з матеріалами кримінального провадження й обрання лінії поведінки, яка б відображала позицію сторони захисту в судовому провадженні; роз'яснення особам їх правового статусу в судовому провадженні, прав, обов'язків і відповідальності; вирішення питання про можливість призначення судового розгляду; ініціювання питання про складання досудової доповіді; звернення до суду з відповідними клопотаннями; оскарження рішень, дій чи бездіяльності в кримінальному провадженні; укладання угоди про визнання винуватості або про примирення за згодою сторін тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кармазіна К., Грішин Є., Сівак Т. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції: методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою / за заг. ред. Р. Мартиновського, А. Вишневського. К.: ВБО «Українська фундація правової допомоги», Координаційний центр з надання правової допомоги, 2014. С. 9; Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>; Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в су-

довому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 № 223-1446/0/4-12. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Стор. 474. Стаття 88. 3. Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: наказ Міністерства юстиції України від 27.01.2017 № 200/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.01.2017 за № 121/29989. *Офіційний вісник України*. 2017. № 11. Стор. 44. Стаття 329. Код акта 84831/2017.

УДК 343.13

Владислава Вікторівна М'ЯКОТІНА,

курсантка 2 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Інна Анатоліївна СТРОК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0423-714X>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади кримінального провадження - це закріплені у правових нормах вихідні принципи, що відображають основні політичні та правові погляди в державі, визначають сутність діяльності сторін обвинувачення та захисту, а також суду під час досудового розслідування та судового процесу. Згідно з думкою вченого В. Т. Нора, засади кримінального провадження, закріплені в Конституції, міжнародних угодах та кримінально-процесуальному законодавстві, є основними та визначають найважливіші характеристики провадження, вимоги до правил та ефективності діяльності, зокрема, органів та посадових осіб, які здійснюють кримінальне провад-